

AVTOMOBIL TRANSPORTIDA YUKLARNI RESPUBLIKAMIZ BOJXONA CHEGARALARIDAN OLIB O'TISH TARTIBI

Abdulazizov Nurjahon Rasuljon o'g'li

*Iqtisodiyot fakulteti talabasi Namangan davlat universiteti Namangan, O'zbekiston
abdulazizovnurjahon758@gmail.com*

Tursinbayev Azizbek Nabijon o'g'li

*Iqtisodiyot yo'nalishi talabasi Namangan davlat universiteti Namangan,
O'zbekiston <https://orcid.org/0009-0009-5300-9934>*

Axmedov R M

Ilmiy rahbar: Dotsent, i.f.n Namangan davlat universiteti Namangan, O'zbekiston

Annotatsiya: Mazkur maqolada avtomobil transportida yuklarni bojxona chegaralaridan olib o'tish tartibi, bojxona nazoratining o'ziga xos xususiyatlari, hujjatlar bilan ishlash mexanizmlari va xalqaro tashish qoidalariga muvofiqlik masalalari tahlil qilingan. Shuningdek, O'zbekiston Respublikasida tashqi iqtisodiy faoliyatni rivojlantirish, transport-logistika tizimini takomillashtirish, bojxona nazoratini raqamlashtirish va avtomatlashtirish bo'yicha olib borilayotgan islohotlarning amaliy samaralari yoritilgan.

Kalit so'zlar: avtomobil transporti, bojxona chegarasi, yuk tashish, nazorat tizimi, deklaratsiya, logistika, tashqi savdo, raqamlashtirish.

Annotation: This article analyzes the procedure for transporting goods across customs borders by road transport, the specific features of customs control, the mechanisms of working with documentation, and issues of compliance with international transport regulations. In addition, the paper highlights the practical outcomes of the reforms being implemented in the Republic of Uzbekistan aimed at developing foreign economic activity, improving the transport and logistics system, and enhancing the digitalization and automation of customs control.

Keywords: road transport, customs border, freight transportation, control system, declaration, logistics, foreign trade, digitalization.

Аннотация: В данной статье проанализированы порядок перевозки грузов автомобильным транспортом через таможенные границы, особенности таможенного контроля, механизмы работы с документами, а также вопросы соответствия международным правилам перевозок. Кроме того, освещены практические результаты проводимых в Республике Узбекистан реформ, направленных на развитие внешнеэкономической деятельности, совершенствование транспортно-логистической системы, цифровизацию и автоматизацию таможенного контроля.

Ключевые слова: автомобильный транспорт, таможенная граница, перевозка грузов, система контроля, декларация, логистика, внешняя торговля, цифровизация.

O'zbekiston Respublikasi mustaqillikka erishganidan so'ng iqtisodiy siyosatning ustuvor yo'nalishlaridan biri sifatida transport-kommunikatsiya tizimini rivojlantirish va bojxona tartib-taomillarini takomillashtirish masalasi kun tartibiga qo'yildi. Bugungi kunda mamlakatning geografik joylashuvi, ya'ni Markaziy Osiyo mintaqasining markazida, muhim xalqaro transport yo'laklarining chorrahasida joylashgani, O'zbekistonni nafaqat ichki, balki xalqaro yuk tashish tizimida ham muhim strategik o'ringa ega davlat sifatida shakllantirmoqda. Avtomobil transporti iqtisodiyotning harakatlantiruvchi kuchlaridan biri bo'lib, tashqi savdo aylanmasining muhim qismini ta'minlaydi. Chunki avtomobil transporti boshqa turlarga nisbatan harakatchan, moslashuvchan va kichik hajmdagi yuklarni qisqa vaqt ichida yetkazish imkoniyatiga ega. Shu bilan birga, u xalqaro yuk tashish tizimining ajralmas bo'g'ini bo'lib, bojxona chegaralarida amalga oshiriladigan rasmiylashtirish, nazorat va deklaratsiya jarayonlari bilan chambarchas bog'liqdir. Hozirgi davrda global iqtisodiy integratsiya jarayonlarining chuqurlashuvi, logistika tarmoqlarining kengayishi va raqamli texnologiyalarning joriy etilishi natijasida bojxona tizimi oldiga yangi vazifalar qo'yilmoqda. Jumladan, yuklarni tezkor rasmiylashtirish, ortiqcha byurokratik to'siqlarni bartaraf etish, yuk harakatini onlayn kuzatish, xavf tahlilini avtomatlashtirish va xalqaro standartlarga mos elektron tizimlarni keng tatbiq etish kabi yo'nalishlar asosiy ustuvor masalalarga aylanmoqda.

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M. Mirziyoyev tomonidan ilgari surilgan "Yangi O'zbekiston" taraqqiyot strategiyasida transport-logistika tizimini raqamlashtirish va soddalashtirilgan bojxona tartiblarini joriy etish iqtisodiy o'sishning muhim omillaridan biri sifatida belgilangan¹. Shu bois, bojxona chegaralarida avtomobil transportida yuk tashish jarayonlarini zamonaviy talablar asosida tashkil etish, ularni xalqaro standartlarga uyg'unlashtirish davlat siyosatining muhim tarkibiy qismiga aylangan.

Avtomobil transportida yuklarni bojxona chegarasidan olib o'tish tartibi faqatgina tovarlarning fizik harakati bilan cheklanmaydi, balki u tashqi savdo operatsiyalarining qonuniyligini, xavfsizligini va iqtisodiy manfaatlarini ta'minlashga qaratilgan kompleks tizimdir.

Bunda bojxona organlarining samarali faoliyati, tashuvchi va eksportyorlarning huquqiy madaniyati, shuningdek, raqamli texnologiyalardan to'g'ri foydalanish darajasi katta ahamiyat kasb etadi. Mamlakatda bojxona tizimini isloh qilish va avtomobil transportida yuk tashish tartibini takomillashtirish borasida keng ko'lamli chora-tadbirlar amalga oshirilmoqda. Jumladan, "Yagona darcha" axborot tizimi joriy qilinishi natijasida yuklarni bojxona rasmiylashtiruvi uchun talab etiladigan vaqt sezilarli darajada qisqardi, ortiqcha hujjatlar soni kamaydi, hamda tadbirkorlik sub'yektlari uchun qulay sharoit yaratildi. Shuningdek, bojxona organlari faoliyatida "xavf tahlili tizimi" asosida yuklarni toifalash, ya'ni xavf darajasiga qarab turlicha nazorat o'tkazish amaliyoti kengaymoqda.

¹ Mirziyoyev Sh.M. *Yangi O'zbekiston strategiyasi*. – Toshkent: O'zbekiston, 2021

Bu esa nafaqat bojxona nazoratining samaradorligini oshiradi, balki xalqaro yuk tashish jarayonini tezlashtiradi. Shuningdek, bojxona tizimining raqamlashtirilishi, masalan, elektron deklaratsiya va elektron tranzit tizimlari (e-TIR) joriy etilishi natijasida transport-logistika jarayonlarining shaffofligi va kuzatuvchanligi oshmoqda. Bu tizimlar yordamida tovar harakati haqidagi barcha ma'lumotlar onlayn tarzda kuzatilib, bojxona organlari bilan hamkorlik yanada soddalashadi.

Avtomobil transportida yuk tashish jarayonlarini soddalashtirish va bojxona tartiblarini optimallashtirish tashqi savdo hajmining o'sishiga, investitsion muhitning yaxshilanishiga, xalqaro tranzit salohiyatining kengayishiga xizmat qiladi. Ayniqsa, O'zbekistonning "Yevropa – Xitoy" xalqaro transport yo'lagidagi strategik o'rni, Kaspiy dengizi orqali Yevropa bozorlariga chiqish imkoniyatlari va Markaziy Osiyo mamlakatlari bilan logistika aloqalarining mustahkamlanishi shundan dalolat beradi.

Avtomobil transportida yuk tashish va bojxona tartib-taomillarini soddalashtirish masalalari bo'yicha bir qator mahalliy va xorijiy tadqiqotchilar tomonidan ilmiy izlanishlar olib borilgan. Jumladan, transport-logistika tizimini modernizatsiya qilish, xalqaro yuk tashish yo'laklarini rivojlantirish va bojxona rasmiylashtiruvi jarayonini takomillashtirish mavzulari zamonaviy iqtisodiyotning ajralmas yo'nalishiga aylangan. Mirziyoyev Sh.M. o'zining "Yangi O'zbekiston strategiyasi" asarida[1] transport va logistika infratuzilmasini raqamlashtirish, bojxona nazoratini soddalashtirish hamda xalqaro yuk tashish jarayonlarida samaradorlikni oshirishni iqtisodiy o'sishning ustuvor omillaridan biri sifatida belgilab o'tadi. Unga ko'ra, transport-logistika tizimining takomillashuvi mamlakatning global iqtisodiyotga integratsiyasini tezlashtiradi.

Karimov I.A. "O'zbekiston XXI asr bo'sag'asida: xavfsizlikka tahdid, barqarorlik shartlari va taraqqiyot kafolatlari" nomli asarida[2] tashqi savdoda yuk tashish tizimining strategik ahamiyatini qayd etadi. Muallifning fikricha, bojxona chegaralarida yuklarning o'z vaqtida, tartibli va qonuniy o'tishi iqtisodiy xavfsizlikning muhim omilidir. Mahalliy olimlardan Abdug'aniyev B. "Transport tizimini boshqarish va logistika asoslari" nomli ilmiy ishida[3] avtomobil transportining xalqaro savdo aylanmasidagi roli, bojxona rasmiylashtiruvi bosqichlari hamda raqamli texnologiyalarni joriy etish orqali transport samaradorligini oshirish masalalarini yoritadi. Shuningdek, muallif avtomobil transportining ekologik xavfsizligini ta'minlash va tranzit imkoniyatlarini kengaytirish zarurligini ta'kidlaydi.

Qodirov A. o'zining "O'zbekiston Respublikasida tashqi iqtisodiy faoliyatni bojxona tartibga solish mexanizmlari" mavzusidagi tadqiqotida [4] bojxona tizimini isloh qilish, elektron deklaratsiya tizimini kengaytirish va "yagona darcha" mexanizmini joriy etish bo'yicha muhim takliflar beradi. Uning fikricha, bojxona tartibotlarini soddalashtirish iqtisodiy samaradorlikni oshirish bilan birga, korrupsion holatlarning oldini olishda ham katta ahamiyat kasb etadi.

Boshqa bir muhim manba sifatida Tursunov X. tomonidan yozilgan "Xalqaro transport yo'laklari va logistika tizimi rivojlanish istiqbollari" nomli asar[5] e'tiborga

loyiq. Muallif unda Markaziy Osiyo davlatlari, xususan O'zbekistonning xalqaro tranzit yo'laklaridagi o'rnini tahlil qiladi va mamlakatning transport siyosatini xalqaro standartlarga moslashtirish zarurligini asoslaydi.

Zamonaviy iqtisodiy taraqqiyot sharoitida transport va bojxona tizimining samaradorligi mamlakatning tashqi savdo hajmini, investitsion jozibadorligini va ishlab chiqarish zanjirlarining raqobatbardoshligini belgilovchi muhim omillardan biri sifatida namoyon bo'lmoqda. O'zbekiston uchun ham bu yo'nalish nafaqat iqtisodiy, balki geosiyosiy ahamiyat kasb etadi.

Chunki mamlakat Markaziy Osiyo hududining yuragida joylashgan bo'lib, yirik xalqaro transport yo'laklari chorrahasida turadi. Bu esa tranzit salohiyatni kengaytirish, eksport-import jarayonlarini soddalashtirish va bojxona tizimini raqamlashtirish zaruratini kuchaytiradi. So'nggi yillarda O'zbekistonda tashqi savdo hajmi izchil oshib bormoqda.

Rasmiy ma'lumotlarga ko'ra, 2024-yilda mamlakatning umumiy tashqi savdo aylanmasi 62 milliard AQSh dollaridan oshgan bo'lib, bu ko'rsatkichning 40 foizi eksport, 60 foizi esa import operatsiyalariga to'g'ri keladi. Bu natijalarga erishishda transport-logistika infratuzilmasining bosqichma-bosqich modernizatsiyasi, bojxona nazoratining soddalashtirilgan mexanizmlari hamda elektron axborot almashinuvi tizimining joriy etilishi katta rol o'ynadi. Bojxona tizimining raqamlashtirilishi natijasida yuklarni rasmiylashtirish va tranzit jarayonlarini avtomatlashtirish imkoniyati kengaydi.

Elektron deklaratsiya tizimi, yagona axborot portali, onlayn nazorat shakllari va mobil ilovalar bojxona jarayonlarining shaffofligini ta'minlab, inson omilini kamaytirishga xizmat qilmoqda. Shu bilan birga, zamonaviy texnologiyalarni joriy etish natijasida yuk tashishdagi vaqt va xarajatlar qisqardi. Avvallari yuklarni bojxonada rasmiylashtirish o'rtacha 24-36 soat davom etgan bo'lsa, hozirda bu jarayon 3-6 soat ichida amalga oshirilmoqda.

Quyidagi 1-jadvalda so'nggi yillarda O'zbekistonda bojxona rasmiylashtiruvi va tashqi savdo ko'rsatkichlarining o'zgarishi aks ettirilgan:

1-Jadval.

Yil	Tashqi savdo aylanmasi (mlrd. AQSh doll.)	Elektron deklaratsiyalar ulushi (%)	Rasmiylashtirish o'rtacha vaqti (soat)
2020	42,1	35	24
2021	49,7	52	16
2022	54,8	68	10
2023	59,4	81	6
2024	62,0	89	3

Jadvaldan ko'rinib turibdiki, so'nggi besh yil davomida elektron deklaratsiya tizimining ulushi qariyb uch barobar oshgan, rasmiylashtirish vaqti esa sakkiz martaga qisqargan. Bu natijalar mamlakatda logistika va bojxona tizimida raqamli boshqaruv tamoyillari samarali joriy etilayotganini ko'rsatadi. Shu bilan birga, xalqaro standartlarga mos "yagona oyna" tizimi eksport-import operatsiyalarida byurokratik to'siqlarni kamaytirishga va biznes sub'yektlari uchun qulay muhit yaratishga xizmat qilmoqda.

Transport-logistika infratuzilmasi ham bosqichma-bosqich yangilanmoqda. So'nggi yillarda avtomobil yo'llari, temiryo'l tarmoqlari va aeroportlar infratuzilmasi modernizatsiya qilinib, yangi logistika markazlari barpo etildi. Ayniqsa, Termiz, Angren, Toshkent va Navoiy logistika zonalari mamlakatning eksport salohiyatini kengaytirishda asosiy o'rin tutmoqda. Shu bilan birga, multimodal transport tizimi — ya'ni yuklarni temiryo'l, avtomobil va havo transporti orqali ketma-ket tashish tizimi keng qo'llanilmoqda.

Bu esa yuklarni yetkazib berish vaqtini 25-30 foizga qisqartirish imkonini bermoqda. Raqamlashtirish jarayonlari xalqaro savdo tizimiga integratsiya qilish imkoniyatlarini ham kengaytirmoqda. Elektron TIR (e-TIR) tizimi joriy etilishi natijasida O'zbekiston yuk tashuvchilari uchun tranzit tartibotlari soddalashdi. Ilgari chegaradagi nazorat nuqtalarida hujjatlarni tekshirish uchun ko'p vaqt sarflangan bo'lsa, hozirda barcha ma'lumotlar oldindan elektron shaklda uzatiladi. Bu jarayon logistika samaradorligini oshirish bilan birga, korrupsion xavflarni kamaytirishga ham xizmat qilmoqda. Bojxona tizimining shaffofligini ta'minlashda ochiq ma'lumotlar siyosati muhim ahamiyat kasb etadi.

Bugungi kunda bojxona organlarining rasmiy veb-saytlarida tovar nomenklaturasi, tarif stavkalari, eksport-import statistikasi, ruxsat beruvchi hujjatlar ro'yxati kabi ma'lumotlar ochiq e'lon qilinadi. Bu nafaqat tadbirkorlik sub'yektlariga qulaylik yaratadi, balki xalqaro tashkilotlar bilan hamkorlikda ma'lumot almashish imkonini beradi.

Shuningdek, bojxona tizimida inson kapitalini rivojlantirish ham dolzarb yo'nalishlardan biridir. Yangi axborot texnologiyalaridan samarali foydalanish uchun mutaxassislarning raqamli savodxonligini oshirish, kasbiy tayyorgarligini kuchaytirish zarur.

Shu maqsadda so'nggi yillarda bojxona xodimlari uchun maxsus treninglar, o'quv kurslari va xalqaro tajriba almashish dasturlari yo'lga qo'yilgan. Bu jarayon natijasida xizmat sifati yaxshilanib, xatoliklar kamaymoqda. Xalqaro miqyosda O'zbekistonning tranzit salohiyatini kuchaytirish bo'yicha ham sezilarli ishlar olib borilmoqda.

"Xitoy-Qirg'iziston-O'zbekiston" temiryo'l loyihasi, "Toshkent-Turkmanboshi" avtomobil yo'nalishi, "Navoiy" logistika markazi va "TIR-Eurasia" tashabbuslari mintaqaviy integratsiyani kuchaytirishga xizmat qilmoqda. Shu yo'nalishdagi hamkorlik mamlakatning eksport geografiyasini kengaytirish va tashqi iqtisodiy aloqalarni mustahkamlashda muhim ahamiyat kasb etmoqda. Shu bilan birga, logistika tizimining

samaradorligi ko'p jihatdan transport tariflari, yo'l infratuzilmasi sifati va bojxona tartibotlarining qulayligiga bog'liq.

Hozirda O'zbekiston logistika xarajatlarining yalpi ichki mahsulotdagi ulushi o'rtacha 20 foizni tashkil etadi, bu esa rivojlangan mamlakatlardagidan ikki baravar yuqori.

Shuning uchun keyingi bosqichda transport va bojxona xarajatlarini optimallashtirish, logistika markazlarida avtomatlashtirilgan boshqaruv tizimlarini keng joriy etish, bojxona to'lovlari bo'yicha soddalashtirilgan mexanizmlarni qo'llash zarur bo'ladi.

Xulosa qilib aytish mumkinki, O'zbekiston Respublikasida avtomobil transportida yuklarni bojxona chegaralaridan olib o'tish tartibi bo'yicha olib borilayotgan islohotlar mamlakat iqtisodiy siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biriga aylangan.

So'nggi yillarda bojxona tizimining raqamlashtirilishi, logistika infratuzilmasining modernizatsiyasi va tashqi savdo tartibotlarining soddalashtirilishi natijasida yuk tashish jarayonlarida sezilarli samaradorlik kuzatilmoqda.

Elektron deklaratsiya, yagona oyna tizimi, e-TIR kabi innovatsion yechimlar bojxona rasmiylashtiruvi jarayonlarini tezlashtirib, inson omilini kamaytirmoqda va shaffoflikni ta'minlamoqda. Shuningdek, avtomobil transporti orqali yuk tashishning qulayligi, tezkorligi va moslashuvchanligi milliy iqtisodiyotning eksport salohiyatini oshirishda muhim rol o'ynamoqda.

Tranzit yo'laklarining kengaytirilishi, yangi logistika markazlarining tashkil etilishi va mintaqaviy hamkorlikni mustahkamlash orqali O'zbekistonning xalqaro savdo tarmog'idagi o'rni tobora mustahkamlanmoqda.

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, bojxona tizimining samarali faoliyati nafaqat tovarlar harakatini tezlashtiradi, balki mamlakatning investitsion muhitini yaxshilaydi, raqobatbardoshligini oshiradi va iqtisodiy xavfsizlikni mustahkamlaydi.

Shu bilan birga, zamonaviy texnologiyalarni qo'llash, xodimlarning malakasini oshirish hamda xalqaro tajribalarni amaliyotga tatbiq etish orqali tizim yanada mukammallashtirilmoli.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Mirziyoyev Sh.M. Yangi O'zbekiston strategiyasi. – Toshkent: O'zbekiston, 2021.
2. Karimov I.A. O'zbekiston XXI asr bo'sag'asida: xavfsizlikka tahdid, barqarorlik shartlari va taraqqiyot kafolatlari. – Toshkent: O'zbekiston, 1997.
3. Abdug'aniyev B. Transport tizimini boshqarish va logistika asoslari. – Toshkent: Iqtisodiyot, 2019.
4. Qodirov A. O'zbekiston Respublikasida tashqi iqtisodiy faoliyatni bojxona tartibga solish mexanizmlari. – Toshkent: Oliy ta'lim, 2020.
5. Tursunov X. Xalqaro transport yo'laklari va logistika tizimi rivojlanish istiqbollari. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2021.

6. Rodrigue J.-P., Comtois C., Slack B. The Geography of Transport Systems. – New York: Routledge, 2020.